

NOMS DE LLOC CATALANS D'ORIGEN GERMÀNIC

Molts estudis moderns d'etimologia toponomàstica estan tan plens d'ètimons suposats, d'arrels pertanyents a llengües ignotes (protobasc, llenguatges pre-indoeuropeus, del substrat mediterrani etc.) i d'ardues encavallades d'hipòtesis, que per al lingüista amic de trepitjar terrenys fermes, ja comença d'ésser un plaer rar de trobar en un estudi actual l'explicació d'un nom per elements pertanyents a llengües modernes, ben conegudes i fàcilment controlables. Per una vegada ens permetrem de navegar contra el corrent, i d'arrenglerar sota els ulls del Mestre estimat, exemple excels del més sa positivisme científic, una sèrie de noms de lloc catalans d'origen fins ara desconegut i d'aspecte a primera vista enigmàtic, però que provenen modestament de noms de persona germànics medievals ¹. I podrem veure que aquesta mena d'etimologies sovint no requereixen investigacions menys complexes que les de nissaga prehistòrica ni són menys riques d'ensenyaments metodològics, històrics i fonètics.

Noms en « -ren(y) »

El nom del poble de *Gombrèn* o *Gombreny*, en el Ripollès ², no sembla d'origen clar. L'única idea que ocorre de primer an-

¹ Tots els noms que estudio manquen al llibre tan útil i ben fet d'ÆBISCHER sobre els noms de lloc catalans d'origen personal. N'hi manquen encara molts més, que penso recollir un dia en un treball especial. Tots ells manquen també a l'obra de GEORG SACHS sobre els noms de lloc espanyols d'origen germànic, la part del qual dedicada a Catalunya no recull sinó una ínfima part dels existents en el nostre país.

² Hi ha també una *Coma de Gombreny* en el terme de Queralbs, a la mateixa comarca.

tuvi, és relacionar-lo amb el mot cèltic *COMBOROS 'apilotament, acumulació, claper', d'on ve el fr. *encombrer*, it. *ingombrare*, cat. *escostrar* etc., i del qual no manca algun representant en la nostra toponímia, com Sant Guillem de *Combret*, nom d'una ermita a les muntanyes de Canigó (terme del Tec). Però no hi ha res d'això.

Precisem primer la forma actual del nom. L'oficial ha estat, fins a 1933, *Gombreny* (pron. *gumbrén*), i aquesta sembla ésser la forma usada entre la gent de les poblacions allunyades de la localitat. Així ho he sentit dir a un ramader empordanès a la fira de Gósol, i En J. M. de Casacuberta em comunica que ho ha sentit pronunciar d'aquesta manera (o en la variant vulgar, menys usada, *mumbrén*) a persones de Borredà, de Sant Quirze de Besora i fins de Ripoll. Però en la rodalia del poble, al mateix Gombren, a Mogrony, a Mataplana, a Aranyonet, he pogut constatar moltes vegades que no s'usa altra forma que *Gombren*. Atesa aquesta raó i el fet que, com veurem més avall, la forma amb *-n* és la més conforme a l'origen, la comissió de tècnics, presidida pel nostre homenatjat, que preparà l'any 1933 la llista esmenada dels noms dels pobles de Catalunya, aprovada després amb caràcter oficial per la Generalitat ¹, adoptà com a nom oficial *Gombren*. La forma amb *-n* és l'única emprada en l'ètnic *gombrenès*, vulgarment *gumbornés*, molt popular en el país i usat per Verdaguer ².

No es pot posar en dubte que el « lloc de *Gomsen*, parròquia de Sant Pere de Montgrony », anomenat en una escriptura de 1347 ³, és idèntic a Gombren. Que aquella grafia no és una errada o un lapsus, ho prova el fet que és la que surt constantment en els documents de l'època, dels anys 1278, 1346, 1368, 1372 i 1376 ⁴. El context de tots aquests documents indica amb evidència que es tracta del poble de Gombren i no d'una altra localitat.

¹ *Llista dels Noms dels Municipis de Catalunya, dreçada per la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1933.*

² *En Lo Comte Arnau (Aires del Montseny), Obres Completes, Barcelona, 1905 i ss., tom VI, p. 353.*

³ SERRA I VILARÓ, *Les Baronies de Pinós i Mataplana*, p. 334.

⁴ Íd., pp. 311, 376, 309, 378 i 353.

No gaire lluny de Gombren, en l'alt Berguedà, existeix el municipi de *Gisclareny* (sentit per mi *žisklørēn* a Puig-reig, Gósol, Gresolet i altres localitats, *šisklørēn* a Gresolet), compost de diversos veïnats que s'escampen per les muntanyes entre Bagà i Saldes. Doncs bé, el nom antic d'aquest poble presenta la mateixa *s* en lloc de *r* que ens ha intrigat en el cas de Gombren: en un document del tercer quart del segle XIII el llegim escrit *Gisclasen*¹. Posteriorment apareix ja la *n* final palatalitzada: *Gisclaseyn* 1313 i 1361². Però la *-s-* no comença a sortir convertida en *-r-* fins a la segona meitat del segle XIV: *Gisclareyn* 1350³, *Gasclaren* 1359⁴, *Gisclareny* 1394⁵. Ara bé, salta a la vista que *Gisclasen* no és altra cosa que el nom de persona germànic medieval GISCLASIND. El gran Corpus de l'onomàstica germànica antiga, l'*Altdeutsches Namenbuch*, de Förstemann, registra aquest nom en les formes *Gisilsind* i *Gisalsind*⁶, però pel mateix recull pot veure's que els noms que contenen l'element inicial GISIL- sovint el presenten en la forma GISLA- o GISCLA- (*Gislamar*, *Gisclafrid* etc.)⁷.

L'etimologia que acabem de trobar per a *Gisclareny* ens dona llum sobre la de *Gombren(y)*, que serà un altre nom de persona en -SIND: GUMESIND⁸, usat efectivament en la Catalunya medieval, com pot veure's en el treball d'Aebischer⁹.

El fenomen de rotacisme o canvi de *s* sonora entre vocals en *r*, que observem en els nostres dos noms, no és gens rar en la

¹ Íd., p. 99.

² Íd., pp. 127 i 169.

³ Íd., p. 146.

⁴ « Colección de Documentos Inéditos del Archivo General de la Corona de Aragón », XII, p. 66.

⁵ SERRA, *op. cit.*, p. 31.

⁶ Tom I, columna 655.

⁷ L'epèntesi de *c* entre *s* i *l*, com és sabut, és de regla en els germanismes romànics i, almenys en part, sembla ja remuntar a les bases germàniques dialectals. Recordem SLAITAN *esclatar*, SLIHT *esclat*, SLAG cat. ant. *esclau* 'rastre', SLAHTA it. *schiatla* etc.

⁸ FÜRSTEMANN, col. 692.

⁹ *Onomastique Catalane du IXe. au XIIe. Siècles* (extret de l'« Anuari de l'Oficina Romànica » de la Biblioteca Balmes, I), p. 38.

toponímia de l'Alta Catalunya. El poble d'*Iravals*, a la Cerdanya francesa, és anomenat *Isavals* a l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell; el de *Glorianes* en el Conflent, era antigament *Glosianes*, provinent segurament de CLAUDIANAS; *Mirapol* (vulgarment *Moripol*), agregat de Gósol (alt Berguedà) ¹, vindrà potser de MANSIO PAULI, i en tot cas apareix escrit *Mesapolo* en el dit Acte de Consagració; *Carerac* surt de *Caresac* CHARISIACUM (Balari, *Orígenes*, p. 12); més avall veurem com *Ralleu*, un altre poble del Conflent, ve de *Asaleu*; en aquest mateix volum (p. 187) es recull el rossell. *enfarenat* < *enfassenat = cat. *enfeinat*, oc. *afasendat* (FACIENDA); *waruc* < oc. septentr. *chazuc* CADUCUM, relíquia de les *Cançons de gilós* dels trobadors llemosins; i més exemples, en Alart, *Rom.*, IV, 465-7. No manquen tampoc els casos en què el canvi de *s* sonora en *r* es fa darrera de consonant, com en el cognom *Tolrà* o *Toldrà* per *Tolzà*, de *Tolosà*. Quant a la intercalació d'una *b* en *Gombrèn* < *Gomrèn < *Gomzèn* (que així s'ha de llegir evidentment el *Gomsen* dels documents), ja no és necessari d'explicar-la.

El canvi de *-n*, provinent de *-ND'* en *ny*, no té explicació fàcil. Crec que es tractarà d'una conseqüència de la vacil·lació entre *-n* i *-ny* en els casos en què aquesta final prové de NN; com en *engan* i *engany*, *Joan* i *Jovany*, *cana* i *canya*, *cànem* i *cànyem* (cf. *BDC*, XXIII, 255 i 256). Aquesta vacil·lació devia estendre's a casos en què només la *-n* era normal fonèticament, com quan provenia de ND. El freqüent nom de lloc *Coll Pan* ² (COLLIS PANDUS 'corbat', anàleg al més modern i tan corrent *Coll Tort*) apareix alguna vegada en la forma *Coll Pany* ³. El poble berguedà d'*Olvan* (vulgarment *Alvan*), del qual ignorem l'etimologia, apareix escrit en el Cens de Catalunya de Pere III *loch del Vayn*.

¹ Cf. la masia de *Mirapols* en el terme de Cantallops (Alt Empordà).

² Hi ha llocs d'aquest nom a la Serra de Sant Aman, prop de Ribes (Ripollès) (TORRAS, *Pirineu Català*, IV, 48), a la de Mogrony, terme de Campelles (mateixa comarca) (*ibíd.*, IV, 163), prop de Font-romeu (Cerdanya) (*ibíd.*, IX, 288).

³ Prop d'Espinavell, terme de Molló (Ripollès) (TORRAS, I, 22). Hi ha també una *Serra del Pany* al terme de Brocà (Berguedà) i un *Coll Pan* o *Coll Pany* (pronunciat de totes dues maneres en el país) en el de Gombrèn.

El nom de la localitat de *Cabrenç*¹ en el Vallespir, es pronuncia *kəbrəns* a la banda empordanesa, on ha donat nom al poble de *Maçanet de Cabrenys*. Aquest nom, que sembla sortir del nom de persona llatí CAPRENTIUS, és escrit *Cabrens* l'any 1141² i en el segle XIII³, *Cabrenç* en el XIV⁴, *Cabruç* (errada de lectura per *Cabrenç*) 1359⁵, *Cabrenç* 1385⁶, *Cabrens* 1396⁷, *Cabrenchs* 1427⁸, *Caprencio* 1435⁹, *Cabrenys* 1673¹⁰. En els altres casos de noms en -SIND que estudiem a continuació, apareixen molts altres exemples d'aquesta -ny.

Si, una vegada convençuts que la terminació -reny pot venir de -SIND, anem a la recerca d'altres noms de lloc en -reny que puguin tenir el mateix origen, no deixarem de trobar-ne d'altres. Ja Meyer-Lübke¹¹ va demostrar que *Castell de l'Areny*, un altre poble del Berguedà (que pròpiament caldria escriure *Castell d'Alareny*), ve de CASTELLUM ATHALASINDI¹².

D'*Estelareny*, agregat d'Anserall (Alt Urgell), no puc afirmar res amb seguretat perquè em falten formes antigues documentals. Però un nom de persona germànic *STILISIND és molt possible, puix que el radical STILJA- no és gens desusat (*Stilico*, *Stillihilt*, *Stillerat*, *Stillof*, Förstemann 1364) i la terminació -SIND és de les més fecundes.

No puc, en canvi, indicar quina és la base germànica del

¹ ALART, *Not. Hist. Comm. Rouss.*, 131; BOSCH DE LA TRINXERIA, *Recorts d'un Excursionista*, 103; VERDAGUER, *Canigó*, II, 202; íd., V, 48.

² ALART, *Not. Hist. Comm. Rouss.*, 142.

³ SERVERÍ DE GIRONA, *Prés d'un Jardí*.

⁴ *Crònica de Pere III*, p. 185.

⁵ « Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », XII, 122,

⁶ ALART, *Not. Hist. Comm. Rouss.*, 179.

⁷ « Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », XII, 201.

⁸ ALART, *op. cit.*, 189.

⁹ ALART, *Doc. Géogr. Hist.*, 85.

¹⁰ ALART, *Not. Hist. Comm. Rouss.*, 200.

¹¹ *BDC*, XI, 11 i 13.

¹² Ultra la forma antiga adduïda per MEYER-LÜBKE, tinc anotades les següents: *castello Adalasio* 1017 (MONSALVATJE, *Noticias Históricas del Condado de Besalú*, I, 275), *Castell de Leseny* 1326 (SERRA, *op. cit.*, 487).

nom del riu *Bastareny*¹, afluent de l'alt Llobregat, situat com tots els noms anteriors en la regió pirinenca, però les formes antigues *Bestasinde* 1061², *Bestessen* 1087³, fan sospitar que cal cercar-li l'origen pel mateix camí i que En Montoliu (*BDC*, X, 16) i En Moll (*Diccionari Alcover*, s. v.) no ho encertaren en voler cercar-hi el mot *areny* 'sorrall'⁴.

D'altra banda aquesta última sembla que ha de continuar considerant-se l'etimologia més probable de *Balsareny*, poble de Bages, el nom del qual, com indicà Balari (*Orígenes Històrics de Catalunya*, 77) sembla que ha de descompondre's en *BALTEUM ARENĒUM* 'balç o cingle d'arena' (o bé 'balç de l'areny', mirant aquest darrer mot com a substantiu i no com a adjectiu). Ho comprova la forma antiga *Balciarenno* de 990, citada per Balari, p. 77.

El canvi de *-n* en *-ny* no s'ha produït en *Torèn*, poblet agregat a l'ajuntament de Saorra (Conflent), el nom del qual, escrit *Torrent* o *Thorent*, existeix com a cognom en la Catalunya espanyola. L'antiga forma *Torresindo* de l'any 950⁵ em fa creure que es tracta del nom d'home gòtic *THURISIND* (Förstemann 1470) que, convertit en *Torerèn, haurà passat a *Torèn* per superposició sil·làbica o haplologia. La forma moderna es troba ja en *Toreno* 1337⁶, *Toren* 1359⁷, íd. 1396⁸.

¹ Els noms de riu provinents de noms de persona són molt freqüents a Catalunya: *Valira* VALERIA, *Freser* FREDARI, *Gaià* GALLIANUM, *Francolí* FRANGULIN, *Rigard* RIGGARD etc.

² MIRET, *Ant. Doc. Cat.*, 11.

³ SERRA, *op. cit.*, 391.

⁴ Es podria pensar en *BERTISINDIS* (Förstemann 295), d'on *Berterèn i, amb una dissimilació com la de *SARTOR* > *sastre*, *Besterèn i *Bastareny*, però justament les formes antigues indiquen que la primera *s* és més antiga que el canvi de la segona en *r*. En canvi ha d'ésser aquest *BERTISINDIS* el que ha donat el nom del poble aranès de *Betrén*, com ho demostra la grafia en baix llatí *Bertrendo*. (Altres noms de pobles aranesos d'origen personal germànic: *Bausén* BELISIND, *Aubert* ALBERT, *Beilan* BETILA, -ANIS, *Escunyau* SCONIALD, *Montcorbau* cf. el nom d'home *Corberan*, del mateix radical amb terminació -HRAMN).

⁵ MARCA, *Marca Hispanica*, 865, confirmada per ALART, « Bull. Soc. Agr. Pyr. Or. », X, 82.

⁶ ALART, *Stils de Villefranche*, 33.

⁷ « Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », XII, 129.

⁸ Íd., p. 99.

Tampoc no s'ha produït en *Truitarens*, veral de Vilallonga de Ter. Aquest *TROCTISINDUS, el mateix que els noms portuguesos en *Trote*-, *Troite*-, *Truite*-, estudiats per Meyer-Lübke, (« Sitzber. Wien », CXLIX, 2, 23, cf. Brüch, *ZRPh.* XLI, 688-9), conté el gòt. (*ga*)*drauhts*, amb substitució de la inicial DR-, inoïda en llatí, per tr-, com en el cast. *trapo*.

No sempre els noms de lloc provinents d'antropònims en -SIND han mudat la -s- en -r-. En *Españ*, agregat de la Guàrdia (Alt Urgell), que l'any 1357 surt en les tres formes *Spaen*, *Spasen* i *Spaseny*¹, i representa SPANOSIND (Aebischer, *Ét. de Top. Cat.*, 29, cf. l'arrel SPAN- de Förstemaun 1355), la -s- ha caigut. En *Requesens*, nom del conegut castell empordanès d'on eixí l'il·lustre llinatge català, provinent de RICOSIND (Förstemann 1269; Aebischer, *Ét. de Top. Cat.*, 25), o bé del cèlebre nom gòtic REKESWINTHS (*Recesvint*), la -s- s'ha conservat fins avui. Però entre les grafies antigues que tinc anotades — *Rechesen* 1074², *Recherenno* 1210³, *Requeren* segle XIII⁴ — no manquen testimonis del rotacisme, que s'ha imposat en el cas de la masia de *Can Requerens* prop d'Arbúcies (Selva)⁵.

Noms en « -riu »

Ardariu o *Ardariu* és el nom d'una masia situada al SE. i dins el terme de la Pobla de Lillet (alt Berguedà), bastant difós així mateix com a cognom (segons el *Diccionari Alcover*, a les províncies de Barcelona i Girona i a la ciutat de València). En els temps medievals aquesta masia, llavors qualificada de *uilla*, sembla aver tingut força importància. Heus ací, per ordre cronològic, les mencions antigues que en conec :

Ardariz 1017, MARCA, *Marca Hispanica*, col. 1003.

in uilla Ardariid 1174, SERRA, *op. cit.*, p. 46.

Ardariu 1388 i 1576, *ibid.*, pp. 70 i 388.

¹ SERRA, *op. cit.*, 394.

² *RLR*, III, 278.

³ ALART, *Privilèges*, 95.

⁴ *RLR*, 2ª Sèrie, II, 58 n.

⁵ AEGERTER, *Mapa del Montseny*, Centre Excursionista de Catalunya.

En Moll, en el *Diccionari Alcover*, després d'ocórrer-se-li relacionar-lo amb el nom de persona germànic HARDARĪC, hi renuncia per no saber explicar com -IC s'ha pogut convertir en -iu; aquesta terminació, segons ell, sols podria sortir del «sufix» -ID, i, per demostrar-ho, recorda que *Llofriu* ve de LOTFRID. Ara bé, un nom *Hardarid, ni existeix en l'onomàstica germànica, ni hi ha pogut existir, perquè si bé és veritat que l'element inicial HARD(A)- és dels més freqüents i productius, no hi ha un element final -ID sinó únicament -FRID; ara bé, un *Hardafrid, admetent que existís, no podia donar *Arderiu*.

Es tracta realment del ben conegut HARDARIC (Förstemann 757) i l'explicació és senzilla. En l'origen es digué en baix llatí VILLA HARDARICI 'vila o mas d'Ardaric'. El genitiu HARDARICI, un cop perdut o sobreentès el nom comú VILLA, evolucionà palatalitzant la C davant I en la forma que és normal en català i, així com PACEM donà *pau*, HARDARICI es convertí en *Ardariu*¹. Les mencions antigues del nostre nom, amb llurs grafies en -d i en -z, confirmen que la seva -u surt d'una c llatina palatalitzada; tots els lectors assidus del baix llatí de Catalunya estan acostumats a trobar formes vulgars con *leder* o *lezer LICERE*, *pad* o *pa(t)z PACEM* etc.

El cas d'*Arderiu* no és únic ni de bon tros. Són ben coneguts els nom de lloc castellans i portuguesos en -(r)iz provinents del genitiu de noms germànics en -(R)IC, i els noms del Sud d'Espanya en -(r)iche (*Escriche*, *Formiche* etc.) d'igual origen, amb la representació mossàrab de c palatalitzada per *ch*. Però Meyer-Lübke no estigué encertat en creure² que aquests noms no existeixen en el domini català.

En el terme de Brocà (alt Berguedà), prop de Gréixer, hi ha la important i antiga masia d'*Escariu*, el nom de la qual, avui pronunciat *Escriu* com he pogut constatar en nombroses excursions (hi ha també una *Coma d'Escriu* en el terme de Queixans, Cerdanya), és idèntic etimològicament al del poble d'*Escriche*,

¹ Prop d'*Arderiu* hi ha l'*avetar d'Ardericó* (TORRAS, *op. cit.*, V, 126) que presenta un diminutiu del mateix nom de persona, diminutiu que retrobem en la *Font d'Ardericó*, a la Serra del Port del Comte, en el Solsonès (*ibíd.*, VIII, 406).

² *Das Katalanische*, p. 160.

a la província de Terol (d'ací el cognom valencià *Escrig*), *Escariche* (Guadalajara), i al nom de lloc portuguès *Escariz* (per al qual vegeu Lautensach, en « Volkstum und Kultur der Romanen », VI, 147) i gallec *Ascarriz* (Coruña), i representa ASCARICI, genitiu llatí del nom d'home germànic ASCARĪC (Förstemann 148). Mencions antigues: *Escariu* 1256, 1292, *Schariu* 1306, *Escariu* 1368 (Serra, *op. cit.*, pp. 391, 112, 120 i 185).

Gitarriu és un llogaret de la Garrotxa, pertanyent al terme de Sales. Encara que avui el nom es pronuncia tal com l'he escrit (és a dir *žitəriü*) i així ho he sentit moltes vegades, a Sant Aniol, al Molí, a Bianya etc., la grafia *Gitarriu* ha estat fins fa poc la corrent ¹, i és la més antiga, puix que en documents llatins de 1228 i 1362 es llegeix *Gitarrivo* (Monsalvatje, XVI, 275) ². Aquesta consideració obliga a rebutjar l'explicació d'Alcover ³, que hi veia un compost de l'imperatiu del verb *gitar* amb el substantiu *riu*, i a cercar-hi el genitiu del nom de persona germànic WITRĪC (Förstemann 1572), ben conegut en l'Espanya visigòtica i avui representat pel nom de poble gallec *Guitiriz* (prov. Lugo i Corunya). Quant al pas modern de *Guitarriu* a *Gitarriu*, cal posar-lo en relació amb palatalitzacions recents com les que han sofert els cognoms *Gifre* (o *Xifra*), *Ginart*, *Ginovart*, *Gitart* (vegeu *Diccionari Aguiló*), per *Guifre* WIFRID, *Guinart* WINHARD, *Guinovart* WINOARD, *Guitart* WITHARD, i el nom de lloc *la Geltrú* (vegeu més avall).

El mateix reforçament de la -R- en -rr- que hem vist ací i en *Ascarriz*, degut al sentiment de la composició del nom (WITRĪC = WIT- + RĪC-), ⁴ el retrobarem en *Llongarriu* nom d'una

¹ Escriuen d'aquesta manera BOTET I SISÓ « Geogr. Gen. de Catalunya », ALSIUS (*Nomenclátor Geográfico-Histórico de la Provincia de Gerona*) i MONSALVATJE (*op. cit.*). En canvi, TORRAS (*op. cit.*, vol. II), el mapa d'Estat Major al 20.000 i el mateix Alsius tenen ja *Gitarriu*.

² Val a dir que Alsius, que cita també l'últim d'aquests textos, hi dona la llicó *Gitarrivo*.

³ *BDLC*, IX, 322.

⁴ Aquest sentiment de la composició en els noms germànics podria indicar l'existència d'importants nuclis bilingües romano-germànics, perquè d'una banda els francs i visigots no tenien en llur llengua el doble fonema r i ř, i d'altra banda els hispano-romans, que posseïen aquesta distin-

esglesieta rural de la Vall de Bianya, a la mateixa comarca. Encara que no en conec formes antigues, no vacil·lo a identificar aquest nom amb un nom de persona germànic *LANGURIC (d'on *Llongarriu* amb metàtesi de les vocals), que si bé no fou recollit per Förstemann, és d'existència molt probable, vist que tant la terminació -RIC com l'element inicial LANG- (*Lang(u)bard*, *Lang(u)wich*, *Lancpert* etc., Förstemann 1012-3) són dels més productius de l'onomàstica germànica.

Els *Plans de Llandrius*, prats en els afores de Camprodon, tenen en llur nom una -s secundària, corresponent a la pluralitat de peces de terra que els constitueixen, però no es pot dubtar a identificar aquest nom amb el de persona LANDIRIC.

Ja és menys segura, en canvi, l'etimologia de *Toloriu*, poble de la Cerdanya espanyola. Però la grafia antiga en -rid (i la variant en -rit, a la qual no manquen exemples anàlegs en les antigues escriptures de Cerdanya ¹) fa creure que en tot cas la base terminava en -RICI o -RICE:

Tolorit 1143, MIRET, *Castellbò*, p. 375.

Tolerid i *Toleriuo* 1258, ALAET, *RLR*, XII, 121.

Toloriu 1359, « Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », XII, 89.

Toloriuo 1408, SERRA, *op. cit.*, 427.

Si es tracta d'un nom d'home hipotètic *TOLURIC, de la mateixa família, no gaire abundosa, dels *Tollo*, *Tolleib*, *Tolman* etc., recollits per Förstemann (col. 1400), o d'una altra cosa, no goso assegurar-ho. Tampoc no asseguraré si el mateix nom de persona es troba a Suïssa, a la Sobreselva, en el de lloc *Tuleritg*, terme de Flem (« Kreis » Trin); ací -itg < -ICU, cf. *Sumvitg* (poble) SUM-

ció en llur sistema fonètic, no podien tenir el sentiment de la composició dels noms germànics. Les dues circumstàncies solament podien concórrer en els francs i visigots bilingües. Deducció de gran importància per a la història de la colonització germànica. Però cal advertir que no és pas segura. No es pot descartar, en efecte, una etimologia popular merament romànica que veís en -RIC el mot romànic *ric*, d'origen germànic també, si bé independent.

¹ Per a tota aquesta qüestió de les grafies del representant de -c palatalitzada en els nostres documents en baix llatí, vegeu l'estudi d'Alart en la *RLR*, XII, 112 i següents.

MUM VICUM, *Turitg* (nom sobrelvà de Zuric) TURICUM (Planta-Schorta, *Rätisches Namenbuch*).

El mateix he de dir dels dos llogarets de la mateixa comarca que porten el nom de *Caborriu* o *Coborriu* (avui pronunciat *kubūrīu* o *kubēīu*), un d'ells pertanyent al terme de Bellver i l'altre, agregat de Lles. Les mencions antigues :

Caborrit 1289, SERRA, *op. cit.*, 378.

Caborrivo 1297, VALLS I TABERNER, *Vall d'Àneu i Vall Ferrera*, 346.

Caborriu 1359, « Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », XII, 87 ¹.

de les quals l'última es refereix al de Bellver, la primera sembla que es refereixi al de Lles, i l'altra a qualsevol dels dos, solament ens indiquen, amb la *-t* (= *-d* o *-z*) de la menció més antiga, que la *-u* no és d'origen labial, sinó dental, però no existint noms germànics coneguts que se li assemblin, i tenint en compte el parentiu molt versemblant amb *Caborreu*, pasturatges del terme d'Arcavell (Alt Urgell), la cosa més probable, vista l'àrea geogràfica del nom, és que es tracti d'un nom pre-romà ².

Hi ha després una altra categoria de noms en *-riu* : aquells en què s'ha conservat el primer element, el substantiu que regeix el genitiu del nom de persona. Entre ells el més diàfan és *Vilopriu*, poble del Baix Empordà, del qual no conec altra grafia antiga que *Uiladprici* 1078 ³, fora de les més recents *Villapriuo* 1316 i *Viloprivo* 1362 (Alsius, 238). La *-d-* de la primera forma cal considerar-la com una « grafia inversa » d'un so *-u-*, originada en mots com *grau*, *hereu*, en els quals, tot pronunciant *u*, el notari escrivia *d* — *grad(us)*, *hered(em)*—, per llatanisme o

¹ PAU VILA, *Cerdanya*, p. 228, parla, de més a més, d'una grafia *Caput Rivi* del segle IX i *Coboriu* del segle XIII. Però no cita la font i sospito que deu haver-hi algun error en la primera d'aquestes mencions.

² En tot cas cal rebutjar el *CAVUM RIVUM* d'EN MONTOLIU (*BDC*, X, 27), que no podia donar altra cosa que *Caurriu, i que presentaria un ordre de mots irregular. Quant a *CAPUT RIVI* 'naixement del riu', ni correspon a la situació geogràfica de cap de les dues localitats ni explicaria la *-o-* conservada.

³ « *Analecta Tarraconensia* », IV, 367.

arcaisme. Es tracta de VILLA HĪLPERĪCI. Aquest nom de persona, ben conegut com el d'un rei franc (Förstemann 841), va ésser força usat a Catalunya. Un *Elpericus* surt en un document de 1007 a Sant Martí de Canigó ¹, un *Elperigo* o *Olperic* a Serdinyà l'any 1066 ², i una família *Alprich* vivia a Banyuls de la Marenda abans del segle XV ³. El nom de lloc, abans d'arribar a *Vilopriu*, degué passar per les fases *Vilalpriu i *Vilaupriu (testificada pel *Uiladprici* de 1078). Ni el pas de *l* davant labial a *u*, ni la reducció de *au* pretònic a *o* no poden estranyar en una comarca on es diu *taup*, *aubercoc*, *escaufar* (sovint pronunciats *obercoc*, *escofar*) etc.

Boloriu és un poblet agregat al terme de Fígols (Alt Urgell) i és també el nom d'un altre indret molt allunyat dins la mateixa comarca, un veïnat de bordes del terme d'Arcavell (avui pronunciat, aquest últim, *buloríu* o *buluríu*). Totes les mencions antigues, en les quals s'observa encara un altre sistema de notar el so sortit de -C palatalitzada (-x = -gz, en lloc de -dz), es refereixen a la primera localitat :

Villa urix 1011, MIRET, *Butll. Acad. Bones Lletres*, VIII, 440.

Buadella sive Vilerix 1030, *íd.*, 442.

Vilori... 1030, *íd.*, 442.

Villa urix 1043, *íd.*, 427.

Vila Erix 1056, *íd.*, 432.

Ulorit 1187, *íd.*, VI, 394.

L'any 1043 apareix un personatge anomenat *Uilerix* comprant un alou a la vall de Fígols (*ibíd.*, VI, 353), Podria creure's a primera vista que és el nom d'home germànic WILIRIC (Förstemann 1605) i, essent evident que no es pot separar el nom d'aquest personatge del nom del poble homònim de la mateixa vall, es podria imaginar que *Boloriu* va pendre nom d'aquest *Uilerix*, que seria propietari o fundador seu. Però d'una banda els documents ens ensenyen que *Boloriu* ja portava el seu nom

¹ ALART, *Cartulaire Roussillonais*, 40.

² *Íd.*, p. 69.

³ ALART, *Not. Hist. Com. Rouss.*, I, 227.

almenys trenta-dos anys abans de l'aparició del seu suposat epònim, i sobretot la fonètica ens demostra que ens hem llançat per una falsa pista, puix que el genitiu WILIRICI no podia donar en català altra cosa que * *Guilriu* o * *Guilarriu*. Sens dubte en el nostre cas és la població la que donà el nom a la persona que la posseïa i no la persona a la població. El testimoni unànim de les grafies antigues indica que el nostre nom conté el mot VILLA, cosa que ja podríem suposar per una altra raó encara, perquè si el nom tot sencer fos un nom de persona germànic, aquest solament podria començar per B- o per W- (d'on avui *Gu-*) i no pas per V-, que no es germànica. * *Viloriu* passà per dissimilació a * *Veloriu* i aquest a *Voloriu*, per una assimilació d'un tipus molt corrent en català (*fonoll* < *fenoll*, *rostoll* < *restoll*, *Corrubi*¹ < *Querrubi* * *CARIUM RUBEUM*², etc.). Sols resta determinar el nom de persona que, posat en genitiu, va afegir-se a VILLA. Crec que serà el nom gòtic ben conegut EURĪC, que té l'avantatge d'explicar alhora les formes antigues amb -e- i la moderna amb -o-, puix que el diftong germànic EU (o la seva variant gràfica i dialectal IU), en posició pretònica, sol representar-se en català tan aviat per o (u) — *Tubau*³ THIUDIBALD, *el Tubert*⁴ THIUDIBERHT, *Vilartolí*⁵ VILLARE THIUDILINI, *Sant Ou*⁶ < *Sant* * *Oau* EUDALD — com per e: THIUDIRIC > *Tederic* (autor de l'antiga Cirurgia catalana publicada per Ludwig Karl a la *ZRPh.*) > * *Ted'ric* > * *Teuric*, d'on *Talric*⁷.

Montsoriu és el nom d'un castell ben conegut del terme d'Arbúcies (Selva). En un altre indret de la mateixa comarca hi

¹ ALSIUS, *op. cit.*, 240; TORRAS, *op. cit.*, IV, 185.

² PUJOL, « *Bibl. Fil.* », IX, 114; MEYER-LÜBKE, *BDC*, XI, 10.

³ Llogaret del terme de Sant Jaume de Frontanyà, alt Berguedà.

⁴ Masia en el terme de Beget, Garrotxa. *Tubert* és també cognom.

⁵ *Villare Tudelini*, 882, ALSIUS, *op. cit.*, 204. Poble de l'Alt Empordà, per a l'origen del qual vegeu ARBISCHER, *Études de Top. Cat.*, p. 20.

⁶ Ermita del terme de Gombrèn, Ripollès. Una altra en el de Tordera, Selva. El sant titular de totes dues és, efectivament, Sant Eudald. Pronunciat *santôu*. El mateix origen deu tenir el nom de muntanya *Puig-ou* (una entre Salarsa i la Vall del Bac, i una altra a la Serra de Rocacorba, totes dues a la Garrotxa).

⁷ Masia de Freixenet, Ripollès, pron. *tal'rik*, i cognom rossellonès.

ha la parròquia de *Montsoliu*, en el terme de Sant Hilari. La diferència entre els dos noms és en realitat inexistent, puix que l'últim s'escrivia antigament amb una *-r-* en lloc de la *-l-*, i el primer és pronunciat vulgarment *munsuliú*, com he pogut notar a Sant Celoni i molts altres indrets de la rodalia. La forma amb *-l-* és moderna en tots dos casos i deguda a una etimologia popular (*mont soliu* o solitari, qualificatiu que escau molt bé al *Montsoriu* d'Arbúcies). No és possible, doncs, fundar-s'hi per a veure-hi *MONTEM IPSI OLIVI*, com feia Alcover, *BDLC*, IX, 357. Mencions antigues :

Montem Suricium 1191, ALART, *Privilèges*, 71.

Montesiricho i *Montseriu* 1362, ALSIUS, *op. cit.*, 154.

Montsoriu 1367, MIRET *Castellbò*, p. 259.

Montsoriu segle XIV, *Crònica de DESCLOT*, ed. COROLEU, p. 312.

D'aquestes formes, la més antiga en data no és pas, com passa sovint, la més arcaica. En tot cas no es pot pensar en *SORĪCEM (clàssic *sorex*) 'rata', que a penes ha deixat cap rastre en el domini català, i que no donaria un sentit acceptable ¹. Les dues de 1362 presenten una *i* o *e* que sobreviu encara en les regions extremes de la llengua a *Son Montseriu*, possessió del terme de Manacor ², i *Montseriu*, masia del terme de Mosset (Conflent) ³, localitats que degueren pendre nom de les més conegudes de la Selva. La *e* s'assimilà després a la *o* precedent, com és corrent en català: *conjuminar* < *congeminar*, *cossoril* < *coceril* (derivat de *cócera* CULCITRA), *esmortuir* < *esmorteir* etc. Partint de *Montseriu* trobarem una fàcil explicació del segon element en el nom d'home germànic SIGIRĪC, que si en temps del rei visigod d'aquest nom s'emprava en aquesta forma plena, més tard apareix com a *Siric* (Förstemann 1331). Igual etimologia té *Castro-*

¹ A París hi ha el *Parc de Montsouris*. És possible que en aquest cas hi hagi al·lusió a la muntanya de la faula que va posar al món un ratolí; al·lusió, però, que solament pot escaure a un turó de dimensions minúscules, que no són de cap manera les del *Montsoriu* d'Arbúcies, ni les de les muntanyes que enroonden l'església de Sant Hilari que duu aquest nom.

² *BDLC*, II, 255.

³ Mapa francès del Ministeri de l'Interior al 100.000, full d'Ax-les-Thermes.

jeriz (Burgos), segons Menéndez Pidal (*Orígenes*, p. 89), cf. *Castro Seric, -ize*, en documents de 1127 i 1154 (*Doc. Ling.*, 37.14 i 196.16).

No posseeixo mencions antigues del llogaret de *Cortariu*, agregat de Bellver de Cerdanya, ni de l'església rural de *Pujolriu*, en el terme de Joanetes (Garrotxa) ¹, però les etimologies respectives CORTEM HARICI ² (o ERICI) ³ i PODIUM ODALRICI ⁴ semblen evidents.

No s'ha de creure, naturalment, que tots els noms de lloc en *-riu* continguin un nom de persona germànic. Vull citar com a prova el curiós cas següent. El poblet de *Garrius*, agregat de Salses (Rosselló), és anomenat antigament :

villa Garicis 1100, ALART, *Cartulaire*, 111.

Garridz 1170, ALART, *Privilèges*, 48.

in garricis 1192, ALART, *id.*, 72

Garrius 1310, 1385, ALART, *RLR*, X, 61, i *Doc. Géogr. Hist.*, 15 i 25.

Garricio 1435, ALART, *id.*, 82.

Per l'escriptura de 1192 veiem com llavors hi havia encara consciència que es tractava de l'ablatiu plural GARRICIS (amb funcions de locatiu), del nom comú que avui sona *garriga* i significa 'landa' ⁵. És notable la conservació d'un ablatiu plural llatí, cas rar en la toponímia catalana ⁶.

¹ Per al qual vegeu MONSALVATJE, *op. cit.*, XVII, 110. TORRAS, *op. cit.*, VI, 143, escriu erradament *Pujol Riu*.

² FÖRSTEMANN, 763.

³ *Íd.*, 465.

⁴ *Íd.*, 1190. Potser cal partir de la forma abreujada *Ulric*, bastant antiga en germànic.

⁵ Per a l'origen, pre-romà, del tipus *GARRICA o *CARRICA, vegeu SCHUCHARDT, *ZRPh.*, XXIII, 198; SKOK, *ZRPh.*, XLIX, 76; GAMILLSCHEG, *ZRPh.*, XLI, 505; BRÜCH, *ZRPh.*, LI, 515-8; BALARI, *Orígenes*, 190-2; *Arch. Rom.*, II, 128.

⁶ Però no únic. La *u* de *Banyuls* només pot explicar-se per la influència metafònica de la *i* de BALNEOLIS sobre la *ü* tònica. *Postius*, masia de Muntanyola (Osona), solament pot venir de l'ablatiu POSTICIS 'a les portelles', cf. *postich* en MUNTANER, *Crònica*, cap. 130 i 227.

Altres noms en «-iu» provinents de noms de persona germànics

Pratformiu és el nom d'un veïnat del terme de Guixers (Solsonès), situat 3 quilòmetres a l'Est del poble de la Pedra. He sentit pronunciar aquest nom *pratfurmiu* en la rodalia immediata. El seu segon element s'ha de relacionar per una part amb el de la masia de *Vilaformiu*, vint minuts de distància al Nord de la ciutat de Berga ¹, i per l'altra amb el del poblet de *Puiformiu*, agregat de Soriguera (Pallars Sobirà) ².

La forma antiga d'aquest últim, *Puigformici* 1066 ³, ens ensenya que el seu segon element es idèntic al dels altres dos noms, sinó que modernament ha sofert el mateix canvi de *m* en *n* que observem en el nom comú *formiga*, en molts dialectes romànics ⁴, així com en el verb *fornir*, oc. ant. *formir*, *fromir*, del germ. *FRUMJAN*. És un fenomen que serà degut en part a l'acció dissimilatòria de la *f*, labial con la *m*, i part a la influència de la família romànica de *FURNUS* ⁵. Quant al nom de persona, és *FRÜMIC, recollit per Förstemann (col. 545) solament en la variant fonètica *Frumih* (cf. *Frumocho*, més avall, mateix nom amb declinació feble). Per a la metàtesi de la *r*, cf. el cas de *formir*, citat més amunt, i el de *forment* *FRUMENTUM*. El mateix genitiu

¹ TORRAS, *op. cit.*, VI, 61.

² Segons En J. M. de Casacuberta, a Sort es pronuncia *pumfurniu*. És una alteració recent, fàcil d'explicar. La *i* de *Pui-* degué perdre's en la pronunciació vulgar descurada, i després s'haurà produït el fenomen tan corrent de propagació de nasal.

³ VALLS I TABERNER, *Vall d'Aneu i Vall Ferrera*, p. VIII.

⁴ Com és sabut, la forma *furnicū* és la que ha triomfat en romanès. I en els parlars de França, *fourni* té una extensió notable (vegen l'*ALF*). En català he recollit *furniga* a tots els parlars de Cardós i Vall Ferrera i també als Guiamets (Priorat). La masia de *Formigosa* en el terme de Querol (Alt Camp), es pronuncia allí *furnigóze*.

⁵ No pot ésser un fenomen purament dissimilatori perquè, d'acord amb la llei de Grammont, la dissimilació hauria hagut de produir-se en sentit contrari. Però la dissimilació hi pot haver contribuït: ja que la *f*-no podia fàcilment dissimilar-se en cap altre so. És probable que, en molts llocs, la -n- hagi partit del derivat *formigó*: com que els *formigons* es cremen, aquest mot estava molt exposat a l'etimologia popular *FURNUS*.

FRUMICI ha donat nom al poble de *Formiche* a la província de Terol.

El nominatiu * FRUMIC apareix en el nom de lloc bastant freqüent *Collformic*, que designa sengles masies en el terme del Brull i en el de les Masies de Roda (Osona), i un veïnat en el terme de Maçanes (Selva); apareix també, lleugerament alterat, en el de les Roques de *Castellformit*, prop de Sant Llorenç de la Muga (Alt Empordà)¹. El nom del poble de *Formiguera* (*Formiguères* en la grafia oficial francesa, amb una -s muda arbitrària), la capital del Capsir, crec que ve d'un nom de persona diferent però de la mateixa família, * FRUMIGARIUS², forma llatinitzada del germànic *Frumigar* (Förstemann 545)³.

Beliu és un antic veïnat de la Cerdanya espanyola, esmentat en nombrosos documents:

viam de *Belis*... in maso de Almiro de *Belit* 880, MARCA, 52.

in *Beliz* casas 983, VILLANUEVA, *Viaje Literario*, X, 263 i 266.

Beliu 1293, ALART, *RLR*, XII, 121.

Baliu 1396, ALART, *id.*

De la comparació del context dels dos primers documents, sobretot el primer, es dedueix que *Beliu* estava situat prop de Baltarga (terme de Bellver), segurament entre aquest poble i Beders. Però avui la localitat i el nom han caigut en l'oblit; en l'enquesta toponímica completa que vaig realitzar a Cerdanya l'any 1935 no vaig aconseguir trobar-ne rastre. *Beliu* representa el genitiu d'un nom d'home germànic * BILIC, registrat per Förstemann (col. 304) només en la forma feble *Bilico* i en la femenina *Bilica*. Avui el nom de localitat no sobreviu sinó en el cog-

¹ TORRAS, *op. cit.*, II, 197.

² Cf. *Audegarius* al costat de *Audagar*, *Leodegarius* per *Leodegar*, etc.

³ Formes antigues: *Fromiguera* 900, ALART, *Cartulaire*, 11; *Frumigera* 1131, « Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », IV, 5; *Formiguera* 1260, ALART, *Privilèges*, 232; *Formigera* 1354 i 1395, ALART, *Doc. Géogr. Hist.*, 9 i 30; *Fromiguera* 1359, « Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », XII, 116; *Formiguera* 1396, *ibid.*, 174. Encara modernament existeix *frumigérs*, forma que he sentit, al costat de *furmigérs*, a un vell pastor de Ral, l'any 1933. Començant en *Fr-* les formes més antigues, no crec que es tracti d'un derivat de FORMICA.

nom català *Balil*. La *a* tònica demostra que res no té a veure amb això el nom de la localitat mallorquina de *Bàlitz*, en el terme de Fornalutx.

L'origen de *Carmeniu*, poblet de la Vall de Castellbò (Alt Urgell), ja fou insinuat per Meyer-Lübke (*BDC*, XI, 16). Fundant-se en la forma que té el nom en l'Acte de Consagració de la Seu d'Urgell, *Kasamuniz*¹, el savi romanista ja va sospitar en el segon element un nom de persona en genitiu. Restaven dos punts per aclarir. El mot CASA apareix en *Carmeniu* abreujat en *cas*, com en el fr. *chez*, castellà vulgar *en cas de*, cat. *a ca (de)*. Davant una consonant sonora, *d* o *m*, la *-s* en català s'ha perdut en *a ca (de)* i ha esdevingut *r* en *Carmeniu* (vegeu, per a aquests canvis de la *s*, *BDC*, XXIII, 315, i XXIV, 36). Ja és més difícil de precisar el nom de persona que figura en el nostre nom. La *-u-* de la forma antiga és desconcertant perquè no es veu com ha pogut convertir-se en una *e* moderna. Altrament un nom *Munic no ha estat registrat per Förstemann. Hi ha en canvi, i és ben conegut, *Mennic* (Förstemann 1090 o, sense Umlaut, *Mannic*). Probablement l'escriba de l'Acte, com passa sovint en semblants casos, devia traçar un pal de massa, i en lloc dels set pals seguits del nexa *-mini-* de *Kasaminiz devien sortir-li els vuit de la forma equivocada *Kasamuniz*.

És molt possible que tingui el mateix origen el *-maniu* que surt en altres dos noms: *Valldemaniu*, torrent en el terme de Pineda (Maresme), i *Romanius*, llogaret agregat a Fígols (Alt Urgell)². *Ro-* està per *Riu-*, como en *Romadriu* (poble del terme de Llavorsí, Pallars Sobirà) RIVUM MATRICEM, *Runer* (riu que separa Andorra de l'Alt Urgell) RIVUM NIGRUM, *Rodamilans* (cognom) < *Riu de Milans* (nom local del curs superior del riu Francolí) etc.

No voldria assegurar que aquest sigui el lloc de parlar de *Darnius*, poble de l'Alt Empordà, anomenat antigament

Darnicibus 963, MONSALVATJE, X, 170.

Darnitiis 1187, MONSALVATJE, XII, 35.

Darnicibus 1285 i 1324, ALSIUS, 46.

¹ PUJOL, « Bibl. Fil. », IX, 43.

² TORRAS, *op. cit.*, VIII, 378.

No és impossible, però resta purament hipotètic, un nom de persona * DARNIC, provinent de l'arrel DARN-, a la qual pertanyen, amb «Lautverschiebung» de la consonant inicial, els noms *Taranhart* i *Thernolt*, recollits per Förstemann (col. 404). Però fora d'aquesta, no s'albira enlloc cap altra etimologia. Passat que ens acotentem qualificant-lo vagament de pre-romà¹.

Alguns altres noms de lloc provinents de noms de persona germànics

Em limitaré a enumerar uns pocs casos curiosos, prescindint, a dotzenes, d'altres no menys segurs ni nous, però que donarien a aquest treball una extensió desmesurada.

Brangolí és un llogaret agregat al poble d'Enveig, a la Cerdanya francesa. Només tinc dos testimonis antics del nom, però basten per a assegurar una etimologia que sense ells no hauríem sospitat:

Uillanguli 1067, ALART, *Cartulaire*, 72.

Vilangoli, segle XIII, P. VILA, *Cerdanya*, 228.

És, doncs, VILLA ANGLOINI² (Förstemann 118). De *Vilangolí*, amb una doble dissimilació, va sortir *Verangolí, i d'ací, *Brangolí*.

Fumanya, poblet del terme de Fígols (Berguedà)³, és anome-

¹ Si ho fos, podria estar respecte de l'enigmàtic *Darna Collecta* de l'Acte de la Seu (nom antic de Santa Llocaia, poble de la Cerdanya francesa) en la mateixa relació que estan entre ells els sens dubte pre-romans *la Quar* i *la Corriu* (escrits respectivament *Illa Corre* i *Illa Corriz* en el dit Acte). En cauvi no sembla que tingui res a veure amb tot això *Sadernes* (agregat de Sales, Garrotxa), que no és *Ses-dernes, com es podria creure, puix que la grafia *Sadernes* es troba ja en un document de 977 (ALSUS, *op. cit.*, p. 200, cf. MONSALVATJE, *op. cit.*, XVIII, 93-4). Crec que *Sadernes* i *Saderra* (pagesia en el terme de Torelló, Osona) vénen de la mateixa base pre-romana que el *Seterrae* (altres llegeixen, sens dubte a tort, *Secerrae*) que hi havia en temps dels romans cap allí on avui es troba Hostalric (Selva). Per a -RR- > -rn- en mots pre-romans, vegeu «*Vox Romanica*», II, 455.

² Per a la metàtesi, cf. CONFLUENTEM > fr. *Confolens* i baix llatí de Catalunya *Confulente* (BDC, XI, 23).

³ Hi ha una masia del mateix nom al terme de Lluçà (Osona).

nat *Fumanya* l'any 1359 (« Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », XII, 67), *Fumaya* a la segona meitat del segle XIII (« Butll. Acad. Bones Lletres », XIII, 240) i *Fulcimania* l'any 1163 (Serra, *op. cit.*, p. 45). Aquesta última menció indica que el nom és idèntic al que s'ha conservat en una forma més plena en *Fussimanya*, denominació d'una important i antiga masia del terme de les Masies de Roda (Osona), d'altres en els d'Avinyó (Bages) i Maçanet de Cabrenys (Empordà), i d'un veral en el de St. Martí de Centelles (Osona) ¹. Es tracta del nom d'home germànic registrat per Förstemann solament en les formes *Folcman* i *Volcaman*, però que degué existir a Catalunya en la forma primitiva *FULCIMANN* ², per tal com en els altres noms de la mateixa família hi ha *Folchirat* al costat de *Fulcrad*, *Folchirich* al costat de *Fulcrich*, *Folchenod* al costat de *Folhcnod*.

La Geltrú, agregat de Vilanova, la capital de Garraf, anomenat:

ipsa Guisaltrud, segle X, BALARI, *Orígenes*, 237.

Guisaltruid 1183, MAS, *Notes Hist. del Bisbat de Barc.*, XII, 22.

Sa Guialtrun (errada de lectura per *-truu* †) 1359, « Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », XII, 28.

sembla ésser un nom de dona germànic * *WISALTRUD* ³, no recollit per Förstemann, però format amb la terminació femenina tan freqüent *-TRUD*, i un radical que només apareix en *Wiselgar* (col. 1624). Aquest nom està isolat però *Wis-*, del qual aquell és una mera ampliació, ajustada al tipus normal, és en canvi

¹ És també cognom, del qual el Diccionari AGUILÓ registra les variants *Forsimanya* i *Forcimanya*.

² Per a la *-NN* germànica i la *-ny-* catalana, cf. el nom d'igual terminació *ALAMANN* > *Alamany*, nom de persona i, avui, ètnic.

³ La pèrdua de la *-s-* intervocàlica és un fenomen ja prou conegut. Notem, però, que ultra els mots que contenen una altra *s* o *c* (*ensiam* etc.), la pèrdua enlloc no és tan freqüent com en aquells en què, trobant-se la *-s-* en posició pretònica, hi ha una *R* o una *L* en el mateix mot: *reïna*, *roada*, *roella*; els derivats de *llosa*: *lloanca*, *lluïssa*, *el Lloà* (que caldria escriure *el Lloar*, poble del Priorat), *Lluelles* (Sant Feliu de, prop de Navès, Solsonès); *Boldú* *BISULDUNUM* (BALARI, *Orígenes*, 337) etc. Aquest últim és precisament el nostre cas.

molt freqüent. Per al pas de * *Guialtrú* a * *Gialtrú* (d'on després *Geltrú*), vegeu més amunt a propòsit de *Guitarriu* ¹.

Madaloc de baix i *Madaloc de dalt*, masies del terme de Montferrer (Vallespir), són anomenades *Madalauco* en un document de 881, publicat en el *Cartulaire Roussillonais* d'Alart (p. 8). Crec que es tracta del nom de persona *Madalhoh* (Förstemann 1144), que en gòtic havia de tenir la forma * *MATHALHAUHS*, com el gòtic *háuhs* correspon a l'alem. *hoch*. La *h* germànica en final de síl·laba, que en aquesta posició no sonava com a mera aspirada sinó amb el valor de l'*ach-Laut* alemany, és transcrita sempre en romànic per C: *WAHTEN* > * *WACTARE* > *guaitar*, *BLEIH* > it. *biacca*, *GAH* > * *GAC* > fr. *gai*, i àdhuc, davant una semivocal, *JEHJAN* > *jaquir*. Podem partir, doncs, d'una base llatinitzada * *MATHALAUCUS*.

Meyer-Lübke en el seu estudi ben conegut del *BDC*, vol. XI, no va aconseguir explicar el nom del poble de *Malanyeu* (agregat de la Nou, Berguedà) ², el qual declara d'origen obscur. Les úniques mencions antigues que he recollit, són:

Malangez 839, Acte de la Seu, PUJOL, «Bibl. Fil.», IX, 233.

Malannez, a la còpia del segle XII del mateix document.

Malayen (evidentment lectura errada per *Malayeu*) 1359, «Col.

Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag.», XII, 67.

Malanyeu 1367, SERRA, *op. cit.*, 181.

És tracta ací també del genitiu d'un nom de persona, el que apareix en la forma *Malangecus* com a nom d'un monjo del monestir d'Ovarra (Ribagorça) en la primera meitat del segle X ³ i,

¹ Perquè es pogués tractar del nom ben conegut *Gisaltrud* (col. 651), caldria o que les grafies antigues *Gui-* fossin notacions errònies en lloc de *Gi-*, cosa poc probable vista llur unanimitat, o que el nom fos d'introducció molt tardana, posterior a tot el procés palatalitzador de la *G* davant *I*, ço que no és de cap manera impossible, cf. *Guerau* GERALD. Comptat i debatut, les raons que pesen a favor de * *WISALTRUD* i de *GISALTRUD* són, doncs, gairebé de força semblant, i al qui prefereixi atènyer-se sempre als ètimons testificats, se li pot reconèixer el dret de fer prevaler aquest últim.

² Avui pronunciat *melenéu* a Borredà (segons En Casacuberta) i *malenéu* al poble mateix, com he pogut constatar personalment.

³ SERRANO Y SANZ, *Noticias Históricas del Condado de Ribagorza*, p. 232.

com a nom de lloc, en un *Podium de Melanego*, prop de Reixac (Vallès Oriental), l'any 1041¹. L'origen del nom de persona és obscur a primera vista, però crec que, com la major part de l'antroponímia de l'època, serà germànic, i sortirà per metàtesi de **MAGANLEIC**, format amb els dos elements **MAGAN-** i **-LEIC**, tan fecunds tots dos en l'onomàstica germànica (Förstemann 1071 i 995). Potser tindrà el mateix origen l'antiga localitat de *Malanecos*, partit d'Aranda de Duero, 1246, citada en els *Doc. Ling. de Menéndez Pidal*, 220.7.

El nom del poble de *Ralleu*, en el Conflent, presenta un exemple claríssim d'etimologia que hauria estat impossible de sospitar sense la coneixença de les formes medievals. Heus-les aquí :

Araled 1232, *ALART*, *RLR*, XII, 119.

Araleu 1260, *ALART*, *RLR*, XII, 119.

Areleu 1272, *ALART*, *RLR*, XII, 119.

Araleuo 1275, *ALART*, *Privilèges*, 339.

Areleu 1324, *ALART*, *Stils de Villefranche*, 16.

Areleuo 1324, *ALART*, *Stils de Villefranche*, 52.

Enellen (errada segurament per *Erelleu*) 1359, « Col. Doc. Inéd. Arch. Cor. Arag. », XII, 129.

Areleu 1396, *id.*, XII, 180.

Areleuo 1435, *ALART*, *Doc. Géogr. Hist.*, 88.

Resulta, doncs, que les mencions més antigues del nom el presenten escrit constantment amb una sola *l*, ço que em porta a creure que ací la *ll* és tardana, posterior a la caiguda de la *A-*² i deguda a una falsa anàlisi del nom, que, veient-hi el prefix *re-*, va fer que la *l* fos tractada com a inicial³. Tenint en compte

¹ *BALARI*, *Orígenes*, p. 19.

² Les dues mencions de 1359 i 1435 no basten per a somoure aquesta creença. Aquestes grafies amb *-ll-*, com es pot veure, són excepcionals en l'època i poden ésser mancades de valor fonètic, és a dir, correspondre a una pronúncia *Areleu*, com es troba escrit *sollaç* per *solaç* etc. Altrament, com ja indico més avall, també pot ésser que en el segle XIV existís ja la pronúncia amb *R-* i la grafia amb *Ar-* fos arcaisme notarial.

³ De la mateixa manera *relotge* (de *horolotge*) s'ha convertit en *rellotge*, i *Salagosa*, de *SALICOSA* 'indret plantat de salzes' (*MEYER-LÜBKE*, *BDC*, XI, 27), en *Sallagosa*, per haver-se pres *Sa-* per un article.

que en els Pirineus són freqüents els casos de *s* sonora intervocàlica que passa a *r* (vegeu, més amunt, p. 111), i que la *s* sonora per la seva part sovint representa una -D-⁴, i fixant-me en la -*d* de la menció més antiga, crec que procedeix identificar el nostre nom de lloc amb el nom de dona ADALHAID, que en els nostres documents de l'època surt en la forma *Azaled*⁵, *Azales* (amb -*s* de nominatiu)⁶ o, amb metàtesi, *Alaseu* o *Alaset*⁴.

Fa de mal dir si el nom del poble de *Relleu*, a la Marina d'Alacant, té o no la mateixa etimologia que el del poble pirinenc. En el primer cas caldria que fos un nom posat després de la Reconquesta, per imitació de l'altre, com n'hi ha tants casos al País Valencià (*Montserrat*, *Polinyà*, *Cencelles*, *Pardines*, etc.), car, desenrotllant-se autòctonament, de cap manera ADALHAID no podia donar *Relleu* en terra valenciana, on una -D- representada per -*s*- (d'on *R*-) fóra cosa inòida. El fet que el nom del poble valencià es trobi sempre escrit amb *Re*-des de l'Edat Mitjana⁵ no és una prova decisiva en contra de la seva identitat amb el *Relleu* pirinenc, perquè en el Conflent la forma *Ara*-dels documents de la mateixa època pot no ésser més que un arcaisme notarial

⁴ Compareu el cas rigorosament paral·lel de *Glorianes*, anomenat *Glosianis* els anys 1337, 1349 i 1359 (ALART, *Stils de Villefranche*, 39; « Bull. Soc. Agr. Pyr. Or. », X, 93; *Doc. Géogr. Hist.*, 12) i provinent sens dubte de CLAUDIANAS. El tractament del nexa -DI- és semiculte com el que observem en molts altres noms de lloc en -ANUM, com *Veciana VETTIANA*, *Fortià FORTIANUM*, *Clariana CLARIANA* etc. Quant a la conservació de la -D- intervocàlica en figura de -*s*-, àdhuc abans de l'accent, no és rara en els Pirineus: *Freser FREDARI*, *Pesillà PEDILIANUM*.

⁵ Documents de Poblet, anys 1187 i 1198 (*Cartulari de Poblet*, ed. Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1937, pp. 42 i 43).

⁶ Íd., any 1198, p. 43.

⁴ Document rossellonès de 1233. ALART, *RLR*, XII, 120, que és el qui recull totes dues formes, assenyalà encara, en altres documents, les formes *Adladed*, *Aladet*, *Aladzez*, *Alazaz*.

⁵ *Releu*, Crònica de Jaume I, ed. Aguiló, p. 371. De la mateixa manera surt escrit en dos documents medievals de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (Reg. 222, f. 108; Reg. 2316, Feud. Martí, f. 72), el primer d'ells de l'any 1322. Avui el nom es pronuncia *Reléu* a Alacant, Xixona etc. (Dades facilitades en part per En J. Giner i March). Per a més documentació dels segles XIV-XVI, vegeu ací mateix, pp. 216.

ja superat en la pronúncia viva; i tampoc no ho és que el nom ja surti en la Crònica de Jaume I, puix que aquest llibre usa ja certs noms importats pels conquistadors, com és el cas del poble valencià de *Montcada*.

Acabada la nostra investigació, serà bo de subratllar-ne alguns resultats d'abast general, els uns lingüístics, d'interès històric els altres. Entre els fets fonètics completament ignorats o que ara apareixen sota una nova llum, assenyalaré el rotacisme (noms en *-reny*, *Ralleu*, i llista p. 111); el pas de *-NN* tardana, o de *-n* d'un altre origen, a *-ny* (*Fu(ssi)manya*, noms en *-reny*, i llista p. 111); la palatalització secundària de *Gui-* en català que hem constatat en *Gitarriu*, *la Geltrú* etc.; el tractament català dels fonemes o grups germànics IU (*Boloriu*), la fricativa dental sorda TH (tractada adés com la fricativa sonora D del llatí vulgar — en *Castell d'Alareny* i potser *Requesens* — adés com l'oclusiva sorda T, en *Madaloc*), la H implosiva (*Truitarens*, *Madaloc*), les oclusives sordes intervocàliques (adés sonoritzades — *Madaloc* — adés intactes — *Gitarriu*, *Requesens* — segons la data d'introducció); finalment el tractament *-CI* > *-u* dels noms germànics en genitiu, constantment paral·lel al dels mots llatins en *-CE*, així com el cas de *FULKIMANN > *Fussimanya*, que assignen a la palatalització de *c^o* i en la nostra llengua una data prou tardana per a afectar no sols els noms visigòtics sinó fins els d'origen franc, com *Vilopriu*, no anteriors al segle VIII.

Per al vocabulari els ensenyaments abunden. Em limito a cridar l'atenció sobre el fet que l'etimologia de *Garrius*, demostra que l'ètimon pre-romà del català *garriga* no terminava en *-IGA* sinó en *-ICA*. Quant a la flexió, hem trobat una quantitat impressionant de genitius del singular i dos casos indubtables d'ablatiu plural (*Banyuls*, *Garrius*), que junt amb altres que podrien recordar-se de vocatiu (*Sant Quirze* SANCTE QUIRICE), locatiu (cf. *Espiguelo de Latín Vulgar*, en *AJLC*, II), i de genitiu plural (*Puigfrancor*, masia de la Garrotxa, PODIUM FRANCORUM), donen una imatge molt més complexa del que podia esperar-se per a la declinació del llatí vulgar tardà de Catalunya.

En matèria de conclusions històriques, no ens deixem portar a l'error, tantes vegades comès, de confondre la nacionalitat

dels noms amb la dels individus que els duïen, deduïnt de l'abundor de l'onomàstica la importància de la colonització germànica en el nostre país¹. La de posar-se un nom visigòtic o franc fou una moda que moltíssims hispano-romans seguiren, atrets pel prestigi de la noblesa d'entroncament teutònic. Però d'aquest primer treball i dels estudis que el completin no pot deixar de deduir-se que aquest prestigi en certs moments fou grandíssim, i abassegadora la moda; que entre nosaltres hi contribuïren tant els francs com els visigots; i que si els noms d'aquesta procedència, extraordinàriament nombrosos en els Pirineus i bastant freqüents encara fins a la línia Barcelona-Lleida, esdevenen rars d'ací cap al Sud, no és perquè en les comarques del Migjorn la moda no vagi existir, sinó perquè allí la dominació sarraïna i la Reconquesta alteraren i replasmaren a fons la toponímia, i quan aquelles terres van ésser poblades de nou, la moda ja havia passat o estava passant i l'onomàstica d'encuny cristià o bíblic anava reprenent els seus drets (*Salomó, Virgili, El Morell, Constantí* en el Camp de Tarragona). En tot cas, d'ells resultarà que aquell prestigi no fou pas més petit a Catalunya que a Galícia, contra el que podia creure's pels estudis modèlics però molt incomplets d'Aebischer i pels superficials de Sachs. Finalment, quan pugui completar aquests estudis amb els paral·lels sobre la toponímia romana, cristiana i aràbiga, el tant per cent de totes elles format per noms de lloc d'origen personal, força més gros que en altres parts de la Romània, farà ressaltar poderosament com un tret comú als homes de totes les civilitzacions que han passat pels nostres límits, la tendència a mirar la terra abans que tot en funció de l'home, com a susceptible de conreu, d'habitació o de propietat.

JOAN COROMINES

¹ Per a un indicati insegur de bilingüisme romano-germànic, vegeu p. 116, n. 4.